

Jurčičev „prec“, ki je izpremenjen v Družbini izdaji v „precej“, kakor zdaj pišemo. Jaz bi ostal na vsak način pri prvi obliki. — Sicer sem vesel, da sta dobila imenovana moža prireditel v roke; kak drug bi namreč porabil pri tem delu skoro gotovo več kakor en moder svinčnik.

Naslova „ilustriran“ ne zasluži ta „Deseti brat“. Tisto pičlo številce ilustracij mu ga pač ne more dati. Na prav mnogih mestih pogrešam slike. Odbor vendar ne misli, da jih nadomeščajo lepe inicijale! Sicer pa pravi odbor, da je kriv pomanjkljive ilustracije Vavpotič, ki mu ni dal pravočasno slik na razpolago (gl. Glasnik Družbe na str. 178!). Naj bo že kriv ta ali oni, jaz obžalujem, da ni „Deseti brat“ v resnici ilustriran, kajti pridejane ilustracije pričajo, da je Vavpotič fin risar z bogato fantazijo. Po obliki sodeč, pa ni bilo odboru veliko na lepo ilustrirani izdaji, sicer bi namreč ne bil izbral tako male oblike. — Da nas potolaži glede slabo (z ozirom na število slik!) ilustriranega „Desetega brata“, nam obeta odbor drugo popolno izdajo z vsemi risbami. Čujem pa, da mislijo tiskati to izdajo samo v 3000 izvodih in le z ostalimi slikami. To bi bila pa le krparija, a z zakrpano sukno se ne more nihče postavljati

Dr. Lokar.

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001.—1100.). Izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. 1911. Leks. 8°. 327 str. Tržna cena 6 K, za redne člane „Leon. dr.“ 4 K, za podporne 5 K.

Pred nami leži tretji zvezek tega odličnega dela. V 420 številkah podaja dr. Kos regeste vseh odlomkov iz srednjeveških kronik ter listin, ki so v zvezi z zgodovino Slovencev v l. 1001—1100. Zgodovine našega naroda v srednjem veku ne smemo primerjati s hrvaško, češko ali poljsko. Od 8. stol. nismo več tekmovali z drugimi narodi za prvenstvo, nismo imeli svojih vladarjev; zadnja pojava slovenske narodne zavesti sta boj poganskih Slovencev zoper Tasila II. l. 772. ter tragedija Ljudevita Posavskega nekaj desetletij pozneje. Od tedaj so gospodovali Slovincem nemški kralji in tujerodni patrijarhi in škofje. Tuje plemstvo je zastopalo naše pokrajine na zunaj, in veliki zgodovinski dogodki so šli preko Slovencev, ki so se jih le pasivno udeleževali, kot podložniki tujih gospodarjev. Ko je v dobi, ki jo popisuje tretji zvezek „Gradiva“, pretresal boj zaradi investiture ves krščanski svet, je v zgodovini slovenskega naroda zapustil le malo sledov. Raditega manjka Slovincem teh časov oseb izrazite individualnosti, ako izvzamemo plemenito krško grofico Hemo iz slovenskega plemiškega rodú, ki živi še danes v spominu slovenskega naroda kot „sv. Hema“.

Toda napačna bi bila trditev, da so bili naši predniki v tej dobi samo tlačanje. V „Gradivu“ je navedeno večje število svobodnorojenih Slovencev, ki jih imenujejo listine kot svobodne posestnike ali kot prič pri pogodbah. Briksenski škofje so celo nekaterim tlačanom dali svobodo (n. pr. „libertate potitus Zlauco [= Slavko] v Gomilah blizu Št. Vida na Koroškem, št. 235). Tudi slovenskih plemičev ni manjkalo; tako je živel l. 1025. grof Trdogoj (Turdogow, Durdegou, št. 55, 69 in 192) v Aflenzu severno od Brucka ob Muri. Nekateri Slovenci so šele takrat dosegli plemstvo, kakor Ivan, posestnik v Grimšičah pri Bledu (št. 168). Položaj slovenskih kmetov je bil v 11. stoletju še dosti ugoden; šele proti koncu srednjega veka se je tako poslabšal, da se je narod v kmečkih uporih dvignil zoper plemstvo. — Slovenci so v 11. stoletju še ohranili marsikateri stare slovenske običaje. Tako nahajamo v ustanovni listini samostana Sv. Jurja na Jezeru (St. Georgen am Längsee) pri Št. Vidu na Koroškem (1002—1018) poleg bavarskih prič navedene še „Sclauenice institutionis testes“ (priče po slovenskem

običaj, št. 11). Poleg cerkvene desetine so poznali desetino po običaju Slovencev („decimam . . . secundum consuetudinem Sclavorum . . .“ št. 117), Slovence so imenovali „Sclavi“ (na raznih mestih) ali „Carentani“ (št. 10). Tudi izraz „Slovenija“ je bil v rabi: Kronist samostana Hirschaua pripoveduje o menihu Sigewinu, ki je postal opat v Rožacu (Rosazzo) pri Ogleju „na Slovenskem“ („ . . . monasterii prope Aquilejam in Sclavonia, quod Rohaz nuncupatur“, št. 380). Poleg „kraljevih kmetij“ so veljale kot ploskovne mere „slovenske kmetije“ („ . . . hobaе Sclavaniscae, mansi Sclavonici), ki jim pa danes ne vemo obsega. Lahko rečemo, da so „slovenske kmetije“ neme priče, da so po onih krajih, kjer so bile v rabi, še prebivali Slovenci. Tako se omenja slovenska kmetija pri Lienzu na Tirolskem (št. 54), pri Ljubnem (Leoben) na Zg. Štajerskem (št. 208), v Peterdorfu blizu Muraua (št. 270) in celo v Hollenburgu ob Donavi blizu Kremsa (št. 47). Tako daleč je segal takrat slovenski živelj! Marsikatéro slovenske krajevno ime je od tedaj že izginilo; tako beremo v listini iz leta 1048. (št. 138), da se je zval Rottenmann na Zg. Štajerskem „slauonice etiam Cirminah“ („slovenski tudi Cirminah = v Črvenah, črven = rot).

Kosovo „Gradivo“ je bogata zakladnica za raziskovalce slovenskega imenoslovja. Nahajamo tu na stotine lepih slovenskih imen; poleg krutega Nepokora (št. 163) in Zoslava (št. 214) beremo o prijaznem možu, ki se je pisal Dobrisko (št. 314) ali pa celo Jagnje (št. 206). A že takrat so imeli nekateri Slovenci nemška imena; tako je naveden med „slovenskimi pričami“ neki Ortwin (št. 11).

Tudi tretjemu zvezku „Gradiva“ je dr. Kos dodal obširen uvod. Veliko važnost polaga na topografijo; skrbno zasleduje, v katerem letu se prvič omenja kak kraj, kako so ga prvotno pisali in kakšen obseg so imele posamezne grofije. Tu imamo podlago za prihodnje historične karte slovenske zemlje. Zgodaj beremo v zgodovini srednjega veka o Trstu (6. stol.), o istrskih in furlanskih mestih (Koper ok. l. 670., Kormin ok. 610.); tudi Koroško se ponaša s starimi naselbinami: Gospa sveta ok. 760. l., Grebinj 822. l., Vetrinj pri Celovcu 860. l., Beljak 979. l. Na Štajerskem se omenjajo zgodaj rimski Ptuj (med l. 840. in 859.) in pokrajine ob štajersko-ogrski meji v Pribinovi vojvodini. Pozno izvemo o kranjskih naselbinah. Najprej se omenja Krško na Dolenjskem (l. 895.), potem gorenjska Škofja Loka (973). Prvi notranjski kraj, ki ga omenjajo viri, je Cerknica (1040. l.). O Gorici slišimo prvič l. 1001.; bila je takrat vas („ville que Sclavorum lingua vocatur Goriza“, Gradivo III. št. 1). O Mariboru, Celovcu in srednjeveški Ljubljani sploh ni poročil pred 12. stoletjem. Najbolj častno zastopana sta v registih 11. stol. blejska okolica in junska dolina na Koroškem.

Kosovo „Gradivo“ je življensko delo moža, ki že nad 30 let proučava starejšo zgodovino Slovencev; to ni poizkus, temveč sad mnogoletnih študij. „Gradiva“ ne bomo smeli pogrešati v ročni knjižnici nobenega naših zgodovinarjev in jezikoslovcev; a priporočamo delo tudi nestrokovnjakom, zakaj šele čitanje zgodovinskih virov nam daje pristno, neprisiljeno sliko minulih časov.

Milan Pajk.

Josip Mazi, Geometrija za tretji razred srednjih šol. 83 slik. Založila Katoliška bukvarna, V Ljubljani 1911. V. 8°. 68 + (II) str. Cena nevezani knjigi K 1·40, vez. K 1·80.

Knjiga je spisana po novih učnih načrtih za gimnazije in realke in se tudi lahko na obeh zavodih rabi. V njej je zbranega toliko raznovrstnega gradiva za